กรรมวิธีการสร้างโทนชาตรีของช่างสุวรรณ์ โพธิปิน

Process of Making Thon Chatree by Master Suwan Photipin

จตุรงค์ ประสงค์ดี[1*] (Jaturong Prasongdee)[1*]
ภัทระ คมขำ[2] (Pattara Komkam)[2]

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์เรื่องกรรมวิธีการสร้างโทนชาตรีของช่างสุวรรณ์ โพธิปิน มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติชีวิตของช่างสุวรรณ์ โพธิปินและกรรมวิธีการสร้างโทนชาตรี รวมไปถึงปัจจัยที่มีผลต่อคุณภาพเสียงโทนชาตรีของช่างสุวรรณ์ โพธิปิน ผลการศึกษาพบว่า ช่างสุวรรณ์ โพธิปิน เป็นช่างทำกลองชาวจังหวัดอ่างทองโดยกำเนิด ได้รับการถ่ายทอดวิชาช่างทำกลองมาจาก นายแสวง โพธิปิน ผู้เป็นบิดา ช่างสุวรรณ์ได้สั่งสมประสบการณ์และพัฒนาคุณภาพการทำกลองโดยมีข้อคำนึง 3 ประการ คือ สวย ดัง ทน กรรมวิธีการสร้างโทนชาตรีของช่างสุวรรณ์นั้นมีทั้งหมด 30 ขั้นตอน โดยจะแบ่งเป็นขั้นตอนสำหรับกลึงและคว้านหุ่นกลอง 15 และขั้นตอนสำหรับขึ้นหน้ากลองทั้งหมด 15 ขั้นตอน ในทุกขั้นตอนเต็มไปด้วยรายละเอียดตั้งแต่การคัดเลือกหนังวัวสดและไม้ประดู่ที่มีความชื้นในระดับที่พอดี ซึ่งต้องอาศัยความชำนาญและประสบการณ์ในการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าในทุกขั้นตอนเช่นกัน เหตุในข้างต้นล้วนแต่ส่งผลให้โทนชาตรีของช่างสุวรรณ์มีอัตลักษณ์ที่ชัดเจนคือกระสวนหุ่นที่มีขนาดเล็กแต่ยังคงมีกระแสเสียงที่เป็นเอกลักษณ์ของโทนชาตรีได้อย่างดี ทั้งยังเหมาะแก่การนำไปใช้งานจริงอีกด้วย

[1*] นิสิตระดับปริญญาโท, หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาดุริยางคศิลป์ไทย ภาควิชาดุริยางคศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กรุงเทพ 10330, อีเมล : Jatukob99@gmail.com
[2] รองศาสตราจารย์ ดร., หัวหน้าภาควิชาดุริยางคศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กรุงเทพ 10330, อีเมล : Pattara.k@chula.ac.th
[1*] Graduate Student, Master of Art Program, Thai Music Section, Department of Music, Faculty of Fine and Applied Arts, Chulalongkorn University, Bangkok, 10330, Thailand, E-mail : Jatukob99@gmail.com
[2] Assoc. Prof., Dr., Head of Department of Music, Faculty of Fine and Applied Arts, Chulalongkorn University, Bangkok, 10330, Thailand, E-mail : Pattara.k@chula.ac.th
[*] Corresponding author : E-mail address : Jatukob99@gmail.com
Received : August 2, 2022; Revised : September 27, 2022; Accepted : October 14, 2022

เหตุในข้างต้นล้วนแต่ส่งผลให้โทนชาตรีของช่างสุวรรณ์มีอัตลักษณ์ที่ชัดเจน คือกระสวนหุ่นที่มีขนาดเล็กแต่ยังคงมีกระแสเสียงที่เป็นเอกลักษณ์ของโทนชาตรีได้อย่างดี ทั้งยังเหมาะแก่การนำไปใช้งานจริงอีกด้วย

คำสำคัญ : โทนชาตรี, กระสวนหุ่น, กระแสเสียง, ช่างสุวรรณ์ โพธิปิน

Abstract

The thesis on the production process of Thon Chatree by a technician named Suwan Phothipin aims to study the life history of Mr. Suwan Phothipin and the process of creating Thon Chatree, including the factors affecting the sound quality of Thon Chatree that he created. The study's findings demonstrated that he was raised in the province of Ang Thong and learned how to build the drums from his father Mr. Sawang Phothipin. He has accumulated experience and developed the quality of drum making by taking into consideration 3 things : good shape, loud sound, and durability. The 30 steps in Mr. Suwan's process for making Thon Chatree are broken down into 16 steps for boring and turning the puppets and 14 steps for making the drumhead. There are many details in every phase. from the selection of fresh cowhide and padauk wood with just the right level of moisture. This requires expertise and experience in solving immediate problems in every step. The above reasons all resulted in Mr. Suwan's Thon Chatree having a clear identity, which is a small puppet pod but still has the unique of sound of the Tone Chatree and it is also appropriate for usage in practical situations.

Keyword : Thon Chatree, Shape, Sound, Master Suwan Photipin

บทนำ

โทนชาตรีเป็นเครื่องดนตรีประเภทเครื่องตีที่ขึ้นหน้าด้วยหนังเพียงด้านเดียว มี 2 ใบ ใช้บรรเลงประกอบการแสดงละครชาตรีโดยจัดอยู่ในวงปี่พาทย์ชาตรีแบบดั้งเดิม มีการสันนิษฐานว่าแต่เดิมมีเพียงใบเดียว แต่ต่อมาใช้ 2 ลูก ตี 2 คน คนละ 1 ลูก ใช้บรรเลงประกอบการแสดงละครโนราห์ชาตรีและหนังตะลุง (ธนิต อยู่โพธิ์, 2500 : 35) ลักษณะพิเศษของโทนชาตรีมีอยู่ด้วยกันหลากหลายประการ ประการแรกคือความโดดเด่นทางด้านวิธีการบรรเลง ในการบรรเลงประกอบการแสดงละครชาตรี โทนชาตรีจะมีความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากคำร้องและท่ารำจะต้องมีความสอดคล้องไปกับหน้าทับและบทเพลงที่บรรเลง โดยโทนชาตรีทำหน้าที่เปรียบเสมือนสะพานที่เชื่อมต่อให้บทร้อง ท่ารำ บทเพลงและหน้าทับ บรรเลงและแสดงควบคู่กันไปได้อย่างงดงาม

ประภาศรี ศรีประดิษฐ์ ได้อธิบายถึงความสำคัญของโทนชาตรีที่มีบทบาทต่อการแสดงละครชาตรีไว้ความว่า

> *ถึงแม้เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดงละครเท่งตุ๊กหรือละครชาตรีจะทวีความหลากหลายขึ้นเพียงไร เสียงโทนชาตรี ก็ยังคงเป็นเสียงหลักขณะประกอบการแสดง เพราะผู้ตีโทนจะต้องเป็นผู้กำหนดให้นักแสดงยักตัว ย่ำเท้า ไปตามจังหวะ หน้าทับของโทน อีกทั้งยังต้องคอยสังเกตเมื่อนักแสดงทำท่ารำอันเป็นสัญลักษณ์กำหนดให้บรรเลงจังหวะหน้าทับใดอีกด้วย อาทิ รัว, เสมอ, เป็นต้น ดังนั้นนอกจากผู้ตีโทนจะต้องมีความรู้ในเรื่องของดนตรีแล้ว ยังต้องมีความรอบรู้ในเรื่องความหมายของการใช้ท่ารำด้วย ส่วนเสียงของกลองตุ๊กนับเป็นเสียงรอง ซึ่งผู้ตีกลองตุ๊กก้จะตีประสานสอดแทรกไปกับเสียงโทน ส่วนเครื่องดนตรีประเภท ฉิ่ง ฉาบ กรับ ทำหน้าที่กำหนดจังหวะไปตามห้องเพลงซึ่งแต่ละห้อง นอกจากนี้ระนาดเอกก็ถูกตีเพื่อดำเนินทำนองเรื่อยไปให้การบรรเลงดนตรีมีความไพเราะมากขึ้น ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า เสียงโทนเป็นเสียงหลักในการกำหนดจังหวะขณะประกอบการแสดง ในการจัดการแสดงคณะละครจะมีวงดนตรีประจำของตนเองอยู่แล้วซึ่งจะผูกขาดการแสดงร่วมกันอยู่เรื่อยไปโดยส่วนใหญ่นักดนตรีเป็นเครือญาติกับหัวหน้าคณะละครด้วย* (ประภาศรี ศรีประดิษฐ์, 2545 : 118)

ประการที่สองคือความสำคัญด้านสำเนียงที่เกิดจากเครื่องดนตรีประเภทเครื่องหนัง เครื่องดนตรีที่สร้างสำเนียงล้วนมีอยู่มากมายในดนตรีไทย แต่ถ้าหากสังเกตในกลุ่มเครื่องกำกับจังหวะเห็นจะมีเพียงไม่กี่ชนิดที่สามารถสร้างสำเนียงได้ด้วยตนเอง เช่น กลองเปิงมาง นิยมนำมาใช้บรรเลงในการสร้างสำเนียงมอญ กลองยาว นิยมนำมาใช้บรรเลงสร้างสำเนียงพม่า โทนชาตรี นิยมนำมาใช้บรรเลงสร้างสำเนียงเขมร ซึ่งนอกจากจะใช้โทนชาตรีบรรเลงประกอบการแสดงแล้วยังสามารถใช้บรรเลงในวงปี่พาทย์ เครื่องสาย หรือวงมโหรีได้อีกด้วย โดยมักจะใช้บรรเลงในบทเพลงที่มีสำเนียงภาษาเขมรหรือตะลุง (ธนิต อยู่โพธิ์, 2500 : 35)

โทนชาตรีเป็นเครื่องกำกับจังหวะหน้าทับที่มีลักษณะทางกายภาพค่อนข้างเล็กกระทัดรัดกว่ากลองประเภทอื่น ๆ และด้วยบริบทต่าง ๆ ที่ทำให้โทนชาตรีจะต้องเป็นผู้นำวงและคอยสร้างความสัมพันธ์ของบทเพลงระหว่างผู้บรรเลง รวมไปถึงความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นกับ ทำให้เสียงของโทนชาตรีจำเป็นจะต้องมีความชัดเจนแต่ต้องยังคงไว้ซึ่งความเป็นเอกลักษณ์ความเป็นโทนชาตรีอยู่เช่นเดิม

ด้วยเหตุดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าเสียงในอุดมคติและคุณภาพของเสียงโทนชาตรีที่ถูกปรับตามบริบทต่าง ๆ รวมทั้งวิธีการบรรเลงนั้นมีความสำคัญต่อทั้งผู้แสดงและเอกลักษณ์ของละครชาตรี อีกทั้งยังเป็นเครื่องกำกับจังหวะที่นอกจากจะช่วยกำกับจังหวะแล้วยังสามารถช่วยเพิ่มเติมให้สำเนียงที่กำลังสื่อถึงนั้นมีความชัดเจนมากยิ่งขึ้นอีกด้วย ซึ่งกระบวนการหรือกรรมวิธีที่ทำให้ได้มาซึ่งเสียงในอุดมคติอันเป็นเอกลักษณ์ของโทนชาตรีนั้นมีความสำคัญเช่นเดียวกัน โดยจะต้องอาศัยความเชี่ยวชาญและความชำนาญในด้านงานช่างโดยเฉพาะช่างที่มีประสบการณ์โดยตรงทางด้านงานช่างทำกลอง ซึ่งในปัจจุบันมีช่างทำกลองหลายท่านที่ประกอบอาชีพนี้ แต่มีสถานที่หนึ่งที่ได้รับความสนใจจากนักวิชาการทั้งในและนอกวงการดนตรีไทยรวมไปถึงสื่อมวลชนภายในประเทศนั้นคือ หมู่บ้านทำกลอง ตำบลเอกราช อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง

> *กลองเอกราชถือเป็น 1 ใน 7 สิ่งสำคัญของจังหวัดอ่างทอง ดังปรากฏอยู่ในคำขวัญของจังหวัด พระสมเด็จเกตุไชโย หลวงพ่อโต องค์ใหญ่ วีรไทยใจกล้า ตุ๊กตาชาววัง เด่นดัง จักสาน ถิ่นฐานทำกลอง เมืองสองพระนอน เราภูมิใจ และดีใจที่ทำให้คนไทยทั้งประเทศ*

ได้รับทราบสิ่งที่เรามี กลองเอกราชเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านถ่ายทอดกันมาแต่ครั้งสมเด็จพระนเรศวรมหาราช มีการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ซึ่งกลองถือเป็นเครื่องดนตรี ที่สำคัญมากในการคุมจังหวัด ถ้าไม่มีกลองดนตรีก็เล่นไม่ได้ นี่คือความสำคัญของกลอง ต้องบอกว่าคุณภาพของกลองเอกราช มีคุณภาพ ที่แตกต่างและไม่เหมือนคนอื่น เรามีกรรมวิธีและขั้นตอนที่เป็นลักษณะ เฉพาะ และที่น่ายินดีคือทั่วโลกมีการส่งแบบอย่างกลองมาให้เราผลิต ให้เท่ากับว่าเราผลิตกลองให้ทั่วโลก ไม่ว่าจะเป็นสหรัฐอเมริกา แอฟริกา ออสเตรเลีย และญี่ปุ่น และตอนนี้เรามีการสร้างแหล่งเรียนรู้ให้มีการปลูกไม้โดยทั่วไปที่สามารถนำมาทำกลองได้ ซึ่งเราพยายามพัฒนาให้ชุมชนหมู่บ้านทำกลองของเราเป็นโรงงาน แหล่งผลิต มีการพัฒนาให้มีกระบวนการผลิต มีรูปแบบที่คงความเป็นเอกลักษณ์ถ่ายทอดเรื่องราว ตำนานจากอดีต-ปัจจุบันและอนาคต (กรมทรัพย์สินทางปัญญา, 2554 : 10)

ภูมิปัญญาการสร้างกลองของจังหวัดอ่างทองได้เริ่มต้นมาจากนายเพิ่ม ภู่ประดิษฐ์ ผู้ริเริ่มและเป็นต้นแบบการประกอบอาชีพการสร้างกลองให้แก่ชาวบ้านปากน้ำ ได้ถูกสืบทอดและถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านกรรมวิธีการสร้างกลอง ทัศนคติ ความเชื่อต่าง ๆ ที่มีต่อการสร้างกลองกันลงมาอย่างเป็นระเบียบ จนกระทั่งปัจจุบัน การทำกลองในหมู่บ้านนี้ได้รับความนิยมทั้งจากมหาวิทยาลัยและสื่อมวลชน รวมทั้งชาวต่างชาติที่หลงไหลในวัฒนธรรมไทย ทำให้เกิดอาชีพช่างทำกลองขึ้นมากมายในพื้นที่โดยรอบ

ช่างสุวรรณ์ โพธิปิน หรือช่างป๊อก เป็นช่างทำกลองท่านหนึ่งที่ประกอบอาชีพทำกลองอยู่ในหมู่บ้านทำกลองแห่งนี้ เป็นช่างผู้เชี่ยวชาญที่เต็มไปด้วยประสบการณ์การสร้างกลองและได้รับความนิยมจากนักดนตรีไทยหลายท่าน ช่างสุวรรณ์ได้รับการถ่ายทอดกรรมวิธีการสร้างกลองจากคุณพ่อคือนายแสวง โพธิปิน ผู้เป็นลูกเขยของคุณตาเพิ่ม ภู่ประดิษฐ์ ครอบครัวของช่างสุวรรณ์ โพธิปิน ประกอบอาชีพเป็นช่างทำกลองมาตั้งแต่รุ่นของคุณตา ด้วยวิธีการสืบทอดที่ส่งผ่านจากรุ่นสู่รุ่นทำให้กรรมวิธีการสร้างกลองชนิดต่าง ๆ ตกทอดมาจนถึงปัจจุบันและยังคงได้รับความนิยมในหมู่นักดนตรีไทย ช่างสุวรรณ์ โพธิปิน ผู้เป็นทายาททางสายเลือดโดยกำเนิด

ได้มีความคุ้นชินกับการสร้างกลองมาตั้งแต่เยาว์วัยและได้สัมผัสกับกรรมวิธีการสร้างกลองในอดีตและได้ปรับเปลี่ยนวิธีการบางขั้นตอนเพื่อให้ตอบสนองต่อปัจจัยด้านต่าง ๆ แต่ก็ยังคงไว้ซึ่งคุณภาพและได้รับความนิยมจากสื่อมวลชนแขนงต่าง ๆ มาทำการเก็บข้อมูลและนำไปเผยแพร่สู่สาธารณะชนต่อไป

ด้วยเหตุข้างต้นผู้วิจัยจึงเล็งเห็นถึงความสำคัญของกรรมวิธีการสร้างโทนชาตรีให้ได้มาซึ่งเสียงโทนชาตรีในอุดมคติ ซึ่งมีความสำคัญต่อผู้บรรเลงและผู้แสดงอันเต็มไปด้วยเอกลักษณ์ที่กระฉับกระเฉงและมีความโดดเด่นทั้งในหน้าที่และวิธีการบรรเลง ซึ่งเสียงอันมีเอกลักษณ์นี้ได้เกิดขึ้นมาจากกรรมวิธีการสร้างที่มีความรู้ความเข้าใจและต้องอาศัยความชำนาญจากช่างผู้เต็มไปด้วยประสบการณ์ทางด้านการสร้างกลองโดยตรง อีกทั้งยังไม่ปรากฏเอกสารหรือข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับมูลบทและกรรมวิธีการสร้างโทนชาตรีของช่างสุวรรณ์ โพธิปิน จึงทำให้ผู้วิจัยเกิดความสนใจที่จะศึกษา ค้นคว้าข้อมูลเรื่องกรรมวิธีการสร้างโทนชาตรีของช่างสุวรรณ์ โพธิปิน และเก็บรวบรวมเพื่อให้เกิดเป็นองค์ความรู้ใหม่อยู่คู่กับวงการดนตรีไทยสืบไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาประวัติชีวิตและกรรมวิธีการสร้างโทนชาตรีของช่างสุวรรณ์ โพธิปิน
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อคุณภาพเสียงโทนชาตรีของช่างสุวรรณ์ โพธิปิน

วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่องกรรมวิธีการสร้างโทนชาตรีของช่างสุวรรณ์ โพธิปิน ในครั้งนี้ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีวิธีการดังนี้

1. ศึกษาเอกสารและวิจัยที่เกี่ยวข้องจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ
   สำนักงานวิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
   หอสมุดแห่งชาติ
   หอสมุดดนตรีไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
   ห้องสมุดคณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
   หมู่บ้านกลอง ตำบลเอกราช อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง

2. ศึกษาข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญต่าง ๆ ซึ่งการสัมภาษณ์บุคคลข้อมูลในครั้งนี้ ผู้วิจัยแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 1 ท่าน ได้แก่ นายสุวรรณ์ โพธิปิน ช่างผู้เชี่ยวชาญด้านการสร้างกลอง

กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิในการพิจารณาคุณภาพเสียงโทนชาตรี จำนวน 5 ท่าน ได้แก่

1. เรืออากาศตรีพิน เรืองนนท์ ผู้เชี่ยวชาญด้านเครื่องหนังและนักดนตรีไทยของบ้านเรืองนนท์

2. อาจารย์บุญช่วย แสงอนันต์ ข้าราชการบำนาญ แผนกดุริยางคศิลป์ไทย สำนักการสังคีต กรมศิลปากร

3. ร้อยตรีอนันต์ ดุริยพันธุ์ อาจารย์พิเศษ ภาควิชาดนตรีศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

4. อาจารย์บุญสร้าง เรืองนนท์ ดุริยางคศิลปิน แผนกดุริยางคศิลป์ไทย สำนักการสังคีต กรมศิลปากร

5. อาจารย์อนุชา บริพันธุ์ ดุริยางคศิลปิน แผนกดุริยางคศิลป์ไทย สำนักการสังคีต กรมศิลปากร

3. ศึกษากรรมวิธีการสร้างโทนชาตรีของช่างสุวรรณ์ โพธิปิน จากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิด้วยวิธีการสังเกตและสัมภาษณ์อย่างมีส่วนร่วม โดยมีหัวข้อดังนี้

1. มูลบทต่าง ๆ ของช่างสุวรรณ์ โพธิปินที่มีต่อการสร้างโทนชาตรี

2. กรรมวิธีการสร้างโทนชาตรี

3. ปัจจัยที่มีผลต่อคุณภาพเสียงของโทนชาตรี

4. พิจารณาคุณภาพเสียงของโทนชาตรีโดยผู้เชี่ยวชาญทางด้านเครื่องหนัง โดยนำคำสัมภาษณ์มาทำการถอดเสียง วิเคราะห์และพิจารณาคุณภาพเสียงของโทนชาตรี

5. รวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ผลตามวัตถุประสงค์

6. สรุปผลการวิจัย ตรวจสอบข้อมูล และจัดพิมพ์เป็นรูปเล่ม

ผลการวิจัย

ความเป็นมาของโทนชาตรี

ผลการวิจัยเกี่ยวกับมูลบทที่เกี่ยวข้องกับโทนชาตรีพบว่า โทนชาตรีเป็นเครื่องดนตรีประเภทเครื่องตี จัดอยู่ในกลุ่ม Membranophone กล่าวคือเครื่องดนตรีที่กำเนิดเสียงด้วยการสั่นสะเทือนของหนังที่ขึงตึงอยู่บนตัวกลอง ในกลุ่มของเครื่องดนตรีไทยโทนชาตรีถูกจัดอยู่ในกลุ่มเครื่องกำกับจังหวะหน้าทับ ไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่ามีต้นกำเนิดมาจากที่ใด ต่อมาในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ได้ปรากฏหลักฐานในโคลงกรมหมื่นศรีสุเรนทร์ซึ่งได้กล่าวถึงกลองที่ใช้บรรเลงประกอบการแสดงในละครชาตรีอย่างชัดเจน การขนานนามโทนชาตรีเริ่มเด่นชัดขึ้นอีกครั้งในสมัยรัชกาลที่ 3 ซึ่งได้เกิดการเคลื่อนย้ายของกลุ่มคนจากจังหวัดนครศรีธรรมราชสู่กรุงเทพมหานคร โดยในการอพยพครั้งนั้นมีกลุ่มคนที่ประกอบอาชีพเดิมคือแสดงโนราอยู่แล้ว เมื่อเข้ามาอาศัยอยู่กรุงเทพมหานครจึงได้ตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บริเวณถนนหลานหลวง และได้รับการว่าจ้างให้ไปแสดงละครตามที่ต่าง ๆ มากมาย จุดเปลี่ยนสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากโนราชาตรีสู่ละครชาตรีคือคณะละครของครูพูน เรืองนนท์ ได้รับเชิญให้ไปแสดงที่ช่อง 4 บางขุนพรหม ซึ่งได้มีการเปลี่ยนแปลงชื่อจากโนราชาตรีมาเป็นละครชาตรี และใช้เรียกชื่อการแสดงเช่นนั้นว่า “ละครชาตรี” ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

ภาพที่ 1 *โทนชาตรี*
ที่มาภาพ : *จตุรงค์ ประสงค์ดี*

โทนชาตรีได้พัฒนาและปรับปรุงมาจากทับที่ใช้บรรเลงประกอบโนราชาตรีเดิม เหตุอันเนื่องมาจากทับมีขนาดที่ใหญ่เกินไป การขนย้ายไปแสดงในสถานที่ต่าง ๆ

อาจจะไม่เหมาะกับการคมนาคมซึ่งเป็นปัจจัยหลัก อีกทั้งต้องการแสดงให้เห็นถึงความแตกต่างของการใช้งานของทั้ง 2 ประเภทนี้ด้วย ซึ่งผู้ริเริ่มในการเปลี่ยนแปลงคือตระกูลเรืองนนท์ ซึ่งเป็นตระกูลที่เป็นต้นฉบับของละครชาตรีโดยแท้จริง

ความเชื่อที่มีต่อโทนชาตรี

ด้วยความเชื่อที่ว่าโทนชาตรีเปรียบเหมือนครูและหัวใจหลักของวงปี่พาทย์ชาตรี ความเชื่อเหล่านี้ได้ถูกถ่ายทอดและแสดงออกมาให้เห็นเป็นรูปธรรมคือ การนำหมากไปใส่ไว้ในโทนชาตรีเพราะเชื่อว่านั้นคือการถวายเครื่องเซ่นไหว้ให้ครูได้รับหรือกินหลังจากพิธีไหว้ครูเบิกโรง โดยจะเรียกกันว่า “การไหว้ครูทับครูโทน” ซึ่งผู้ที่ริเริ่มแนวคิดนี้คือครูพูน เรืองนนท์ ผู้เชี่ยวชาญทางด้านละครชาตรีคณะเรืองนนท์ แต่ในปัจจุบันพิธีนี้ไม่ปรากฏขึ้นอีก เนื่องจากอาจจะทำให้เกิดความเสียหายแก่หนังหน้ากลองได้ นอกจากนี้รูปแบบการนั่งบรรเลงยังสะท้อนให้เห็นอย่างเป็นรูปธรรมว่าไม่ควรนั่งบรรเลงด้วยวิธีการสอดโทนไว้ใต้ขา เพราะเชื่อว่าเครื่องดนตรีก็คือครู ขาคือของต่ำ การนั่งทับเครื่องดนตรีเปรียบเหมือนการนั่งทับครู ทั้งยังทำให้คุณภาพเสียงเกิดคุณภาพน้อยกว่าการบรรเลง 2 คนอีกด้วย

ช่างสุวรรณ์ โพธิปิน

เกิดเมื่อวันที่ 5 มกราคม 2499 ที่หมู่ 7 ตำบลเอกราช อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง ช่างสุวรรณ์เติบโตอยู่ในครอบครัวที่ประกอบอาชีพทำกลองมาตั้งแต่รุ่นคุณตาเพิ่ม ภู่ประดิษฐ์ ผู้เป็นคนริเริ่มการประกอบอาชีพทำกลองในหมู่บ้าน และได้เริ่มเรียนวิชาช่างทำกลองจากบิดาคือนายแสวง โพธิปิน ตั้งแต่อายุ 11 ปี โดยการเรียนวิชาช่างมีลักษณะการสืบทอดแบบระบบมุขปาฐะ

> *ไม่มีการจดบันทึกเลย แต่จะใช้การจำอย่างเดียว กลองนี้หน้าเท่านี้ ยาวเท่านี้ กว้างเท่านี้ จำได้หมดทุกชนิด อยู่ในสมองหมด เพราะมันผ่านสายตาเราทุกวัน เราเห็นหมดทุกขั้นตอนมาตั้งแต่เด็ก ๆ เราเคยทำมาตั้งแต่เด็ก ๆ จนตอนนี้ก็น่าจะประมาณ 50 ปีแล้วมั้ง ทุกวันนี้ก็ยังจำได้หมด* (สุวรรณ์ โพธิปิน (ผู้ให้สัมภาษณ์). จตุรงค์ ประสงค์ดี (ผู้สัมภาษณ์) ที่หมู่บ้านทำกลอง ตำบลเอกราช อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง. เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2564)

ภาพที่ 2 *ช่างสุวรรณ์ขณะกลึงกลอง*
ที่มาภาพ : *จตุรงค์ ประสงค์ดี*

เครื่องมือและอุปกรณ์ที่ใช้ในการสร้างโทนชาตรี

เครื่องมือและอุปกรณ์สำหรับสร้างโทนชาตรีมีทั้งหมด 32 ชิ้น แบ่งเป็น 2 ส่วนใหญ่คือ เครื่องมือที่ใช้ในการกลึงหุ่นกลองและเครื่องมือที่ใช้ในขึ้นหนังกลอง ทั้งนี้ยังมีเครื่องมือที่ช่างสุวรรณ์เป็นผู้คิดค้นและออกแบบทั้งหมด 9 ชิ้น ได้แก่ เครื่องกลึงไฟฟ้า เครื่องตัดหนังเรียด เหล็กคว้านหัวใบพาย เหล็กหัวโค้ง เขาควาย ใบกบโบราณ เหล็กงัด เหล็กก้ามปู ใบมีดแบบไม่มีด้ามจับ ซึ่งถือเป็นจุดเด่นที่ทำให้คุณภาพการผลิตกลองของช่างสุวรรณ์มีมาตรฐานอย่างสม่ำเสมอ

วัสดุที่ใช้ในการสร้าง

วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการสร้างโทนชาตรีมีทั้งหมด 3 อย่างด้วยกันคือ ไม้ประดู่ 2 ท่อน หนังวัว และวัสดุสังเคราะห์ ได้แก่ลวดและตะกั่ว ช่างสุวรรณ์นิยมเลือกไม้ประดู่ในการสร้างโทนชาตรี เนื่องจากเนื้อไม้มีมวลความหนาแน่นที่อยู่ในระดับกลาง แต่ภายในความหนาแน่นยังคงมีความยืดหยุ่นอยู่ภายในนั้นเช่นกัน ทั้งยังมีความสวยงามและทนทานต่อสภาพอากาศ จึงเหมาะแก่การนำมาทำเครื่องดนตรีประเภทเครื่องตีที่จะต้องเป็นหลักสำหรับใช้ตึงหนัง ส่วนหนังวัวที่ใช้จะแบ่งเป็น 3 ส่วน ได้แก่หนังหน้ากลอง หนังเรียดและไส้ละมาน ช่างสุวรรณ์เลือกใช้หนังส่วนคอ เนื่องจากมีความบางกำลังดี

กรรมวิธีการสร้างโทนชาตรีของช่างสุวรรณ์ โพธิปิน

กรรมวิธีการสร้างโทนชาตรีของช่างสุวรรณ์มีทั้งหมด 2 ขั้นตอนใหญ่ ได้แก่ ขั้นตอนการกลึงหุ่นโทนชาตรี ซึ่งมีขั้นตอนย่อย 15 ขั้นตอน โดยมีลำดับขั้นตอนดังนี้

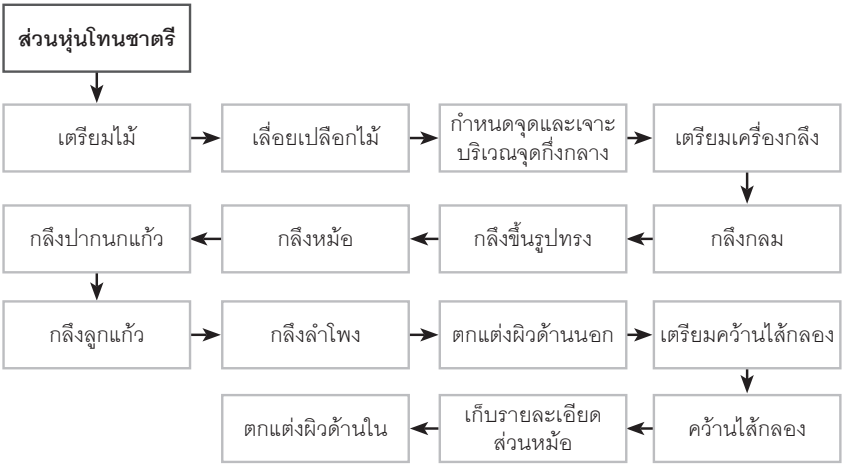

แผนภูมิที่ 1 *ลำดับขั้นตอนการสร้างหุ่นโทนชาตรี*
ที่มา : *จตุรงค์ ประสงค์ดี*

ขั้นตอนการขึ้นหน้าโทนชาตรี มีขั้นตอนย่อย 15 ขั้นตอน โดยมีลำดับขั้นตอนดังนี้

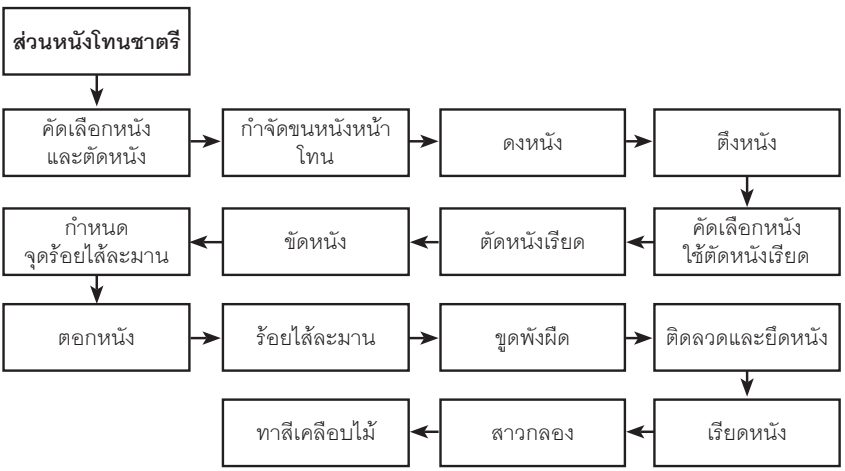

แผนภูมิที่ 2 *ลำดับขั้นตอนการขึ้นหน้าโทนชาตรี*
ที่มา : *จตุรงค์ ประสงค์ดี*

โดยขั้นตอนทั้งหมดดังกล่าวเป็นกรรมวิธีการสร้างที่ช่างสุวรรณ์ได้รับการถ่ายทอดมาจาก นายแสวง โพธิปิน ผู้เป็นบิดาและเป็นครูคนแรก ซึ่งก็ได้มีการปรับเปลี่ยนกรรมวิธีการสร้างในบางขั้นตอนที่จะต้องใช้ระยะเวลานาน เช่นขั้นตอนตกแต่งผิวด้านในและนอกที่จะต้องอบไม้ให้แห้งก่อนจึงจะสามารถนำไปตกแต่งได้ ซึ่งวิธีแบบโบราณจะต้องใช้วิธีการอบให้ไม้แห้ง แต่ในปัจจุบันช่างสุวรรณ์ได้เปลี่ยนมาใช้แก๊สหุงต้มในการอบ ซึ่งช่วยให้ลดระยะเวลาและไล่ความชื้นได้เป็นอย่างดี

อัตลักษณ์ของโทนชาตรีที่สร้างโดยช่างสุวรรณ์ โพธิปิน

ภาพที่ 7 *โทนชาตรีแบบเสร็จสมบูรณ์โดยช่างสุวรรณ์ โพธิปิน*
ที่มาภาพ : *จตุรงค์ ประสงค์ดี*

การพิจารณาอัตลักษณ์โทนชาตรีของช่างสุวรรณ์ โพธิปิน ผู้วิจัยได้นำโทนชาตรีแบบเสร็จสมบูรณ์แล้วไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิทั้ง 5 ท่านได้ทดลองและแสดงทรรศนะเกี่ยวกับคุณภาพเสียงและความงามลักษณะทางกายภาพ จากนั้นจึงถอดบทสัมภาษณ์และนำมาวิเคราะห์เพื่อหาอัตลักษณ์โทนชาตรีของ ช่างสุวรรณ์ โพธิปิน ในลำดับถัดไป

เรืออากาศตรีพิน เรืองนนท์ ผู้เชี่ยวชาญด้านเครื่องหนังและละครชาตรีบ้านเรืองนนท์ได้ทำการทดลองเสียงของโทนชาตรีและได้แสดงทรรศนะเกี่ยวกับโทนชาตรีของช่างสุวรรณ์ โพธิปิน ไว้ความว่า

> *เสียงก็ใช้ได้ ไม่สูงเกินไป ไม่ต่ำเกิน ลูกเล็กแต่ดัง เสียงไม่อับมาก ก็ถือว่าใกล้เคียงกับของโบราณ หุ่นขนาดนี้ก็กำลังดี ไม่ถือว่าเล็กไป แล้วก็ไม่ใหญ่ไป แล้วก็หนังเรียดเยอะดี ผมว่าเอกลักษณ์ที่เห็นชัด ๆ*

ก็คือความสวยงาม สีสวย ลายไม้สวย เขาน่าจะเลือกใช้ไม้เป็น รู้ว่าต้องใช้ตรงไหน งานกลึงก็สวยดี" (พิน เรืองนนท์ (ผู้ให้สัมภาษณ์). จตุรงค์ ประสงค์ดี (ผู้สัมภาษณ์) ที่คณะละครชาตรีครูพูน เรืองนนท์ แขวงวัดโสมนัส เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพฯ. เมื่อวันที่ 12 เมษายน 2565)

ครูบุญช่วย แสงอนันต์ ผู้เชี่ยวชาญด้านเครื่องหนังได้ทำการทดลองเสียงของโทนชาตรีและได้แสดงทรรศนะเกี่ยวกับโทนชาตรีของช่างสุวรรณ์ โพธิปิน ไว้ความว่า

ตัวนี้สูงดี (ตัวผู้) ตัวนั้นก็พอดีแล้ว (ตัวเมีย) คุณลองสังเกตเสียงป๊ะใบนี้ถือว่าตรงเสียงดี ตอนลองคุณก็ลองทั้งอุดทั้งเปิด จะได้รู้ว่าเสียงมันได้ไหม ก็เพราะทั้งคู่นะ ดังเพราะดี ใช้ได้ ๆ ที่กรมผม (กรมศิลปากร) ก็มีลูกขนาดนี้ ก็เป็นหุ่นเก่าเหมือนกัน เสียงใกล้เคียงกัน ขนาดนี้ก็ใช้ได้นะ ไม่เล็กไป ที่กรมศิลปากรก็ยังใช้ขนาดนี้เลย (บุญช่วย แสงอนันต์ (ผู้ให้สัมภาษณ์). จตุรงค์ ประสงค์ดี (ผู้สัมภาษณ์) ที่หมู่บ้าน 2521 แขวงฉิมพลี เขตตลิ่งชัน กรุงเทพฯ. เมื่อวันที่ 22 เมษายน 2565)

ร้อยตรีอนันต์ ดุริยพันธ์ ผู้เชี่ยวชาญด้านเครื่องหนังแห่งบ้านดุริยประณีต ได้ทำการทดลองเสียงของโทนชาตรีและได้แสดงทรรศนะเกี่ยวกับโทนชาตรีของช่างสุวรรณ์ โพธิปิน ไว้ความว่า

เสียงก็ใช้ได้นะ ไม่สั้นไป ไม่ยาวไป กำลังดี ดังดี แต่จะสูงไปนิดหน่อย คงตากแดดมา แต่โดยรวมถือว่าใช้ได้ สวยดี ๆ สีสวย ไม้ประดู่ลายสวยอยู่แล้ว พอทาสีเคลือบก็เงาสวยไปอีก หุ่นก็ไม่ใหญ่มากเท่าโบราณ ของโบราณลูกใหญ่ แต่ใบนี้ก็ได้อยู่ ที่เห็นได้ชัดก็หุ่นนี้แหละ สวยดี ไม่ใหญ่ไป ลูกไม่ใหญ่แต่เสียงถือว่าใช้ได้ ใช้งานได้ ๆ งานกลึงก็สวย (อนันต์ ดุริยพันธุ์ (ผู้ให้สัมภาษณ์). จตุรงค์ ประสงค์ดี (ผู้สัมภาษณ์). ที่วัดบางกระดี่ แขวงแสมดำ เขตบางขุนเทียน กรุงเทพฯ. เมื่อวันที่ 22 เมษายน 2565)

ครูบุญสร้าง เรืองนนท์ ผู้เชี่ยวชาญด้านละครชาตรีแห่งบ้านเรืองนนท์ ได้ทำการทดลองเสียงและได้แสดงทรรศนะเกี่ยวกับโทนชาตรีของช่างสุวรรณ์ โพธิปิน ไว้ความว่าคุณภาพเสียงของโทนชาตรี

> *เสียงดี ดีเลย แบบดีเลยหละ ดังดี ใช้ได้ อันนี้หนังวัวใช่ไหม ก็ถือว่าเสียงโอเคนะ ไม่แย่ ดังเพราะเลยทีเดียว แต่ถ้าเอาไปเล่นภาษาในวงต้องหาไมค์ช่วยหน่อยเพราะเจอเสียงเครื่องปี่พาทย์เข้าไป อาจจะดังสู้เขาไม่ได้ แต่ถ้าตีกับรำก็ไม่น่ามีปัญหา หุ่นนี้ก็ดีนะ ใช้ได้เลย แต่มันเล็กไปนิดนึง แต่หุ่นขนาดนี้มันสะดวกกับการขนย้าย เวลาจะไปงานต่างที่เราก็จะได้ไม่ต้องเปลืองพื้นที่มากเผื่อบางที่เรามีพื้นที่จำกัด เอกลักษณ์ของช่างที่เห็นชัดเลยก็คือหุ่น จะไม่เหมือนของที่บ้านจะเล็กกว่า แต่เสียงออกมาถือว่าใช้ได้ ถูกต้องตามแบบโทนชาตรี การกลึงก็ดี หนังก็สวยดี แต่เส้นเล็ก (หนังเรียด) ก็ต้องระวังตอนสาว เดี๋ยวจะขาดเอา* (บุญสร้าง เรืองนนท์ (ผู้ให้สัมภาษณ์). จตุรงค์ ประสงค์ดี (ผู้สัมภาษณ์) ที่วัดชัยพฤกษมาลา ซอย 16 แขวงตลิ่งชัน เขตตลิ่งชัน กรุงเทพฯ. เมื่อวันที่ 11 เมษายน 2565)

ครูอนุชา บริพันธุ์ ดุริยางคศิลปินอาวุโส สำนักการสังคีต กรมศิลปากร ผู้เชี่ยวชาญด้านเครื่องหนังได้ทำการทดลองเสียงและได้แสดงทรรศนะเกี่ยวกับโทนชาตรีของช่างสุวรรณ์ โพธิปิน ไว้ความว่าคุณภาพเสียงของโทนชาตรี

> *ระบบเสียงที่ทำออกมาก็คือ มีความยาว กว้าง กระแสเสียงเขาก็ยาว เสียงนุ่มลึก ไม่สั้น ไม่เล็กเกินไป แบบนี้ก็คือเสียงนุ่มลึก ครูก็โอเครเลย เสียงสู้เขาได้เลย ถ้าครูไปตีแล้วเจอใบแบบนี้ก็สบายเลย เพราะมันเบา ไม่ต้องปรุงแต่งมาก เพราะช่างเขารีดหนังให้บ้างเพื่อให้ใช้งานได้เลย ช่างก็ถือว่ามีความเชี่ยวชาญนะ รู้จักใช้หนังใช้ไม้ เพราะเดี๋ยวนี้มีหนังฟอก หนังเกลือเยอะมาก ในส่วนของหนังครูว่ามีความบางนะ ลายหนังก็สวยดี แต่ยังมีตอขนอยู่นิดหน่อย ส่วนเอกลักษณ์ที่ชัดเจนเลยก็คือกระสวนที่ไม่เหมือนของโบราณ แต่เสียงใช้ได้เลย* (อนุชา บริพันธุ์ (ผู้ให้สัมภาษณ์). จตุรงค์ ประสงค์ดี (ผู้สัมภาษณ์) ที่สำนักการสังคีต กรมศิลปากร แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพฯ. เมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม 2565)

สรุปผลและอภิปรายผล

จากการศึกษาและสังเกตกรรมวิธีการสร้างโทนชาตรีของช่างสุวรรณ์ โพธิปิน รวมถึงวิเคราะห์บทสัมภาษณ์ของผู้ทรงคุณวุฒิทั้ง 5 ท่าน พบว่าโทนชาตรีของช่างสุวรรณ์เป็นที่ยอมรับว่าเป็นโทนชาตรีที่มี อัตลักษณ์ที่ชัดเจนทั้งลักษณะทางกายภาพและคุณภาพเสียง โดยความโดดเด่นทั้งหมด 3 ประการดังต่อไปนี้

1. กระแสเสียงมีความยาว ไพเราะ มีความดังในระดับที่พอดี และตรงตามเสียงในอุดมคติอันเป็นเอกลักษณ์ของโทนชาตรี

2. กระสวนหุ่นโทนชาตรีมีขนาดสั้นและเล็ก โดยมีความยาวตั้งแต่หน้ากลองถึงลำโพงกลองเพียง 32 เซนติเมตร และมีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางของหน้ากลองเพียง 17.50 เซนติเมตร ทั้งยังมีความงดงามที่เกิดจากสีเหลืองทองของหนังเรียดความงดงามจากลายหนังวัวสด รวมถึงความงดงามจากลายไม้ ซึ่งทั้งหมดล้วนเกิดมาจากความเชี่ยวชาญตั้งแต่การคัดเลือกวัสดุมาใช้ในการสร้าง

3. หนังหน้ากลองมีความบางที่พอดี ทำให้เสียงมีความดังและกังวาลแม้ขนาดหุ่นจะเล็ก ก็ตาม ซึ่งเป็นผลมาจากการขั้นตอนการขูดพังผืด

จากการศึกษาพบว่ากรรมวิธีการสร้างโทนชาตรีของช่างสุวรรณ์ โพธิปิน เต็มไปด้วยความใส่ใจในรายละเอียดทุกขั้นตอนตั้งแต่ต้นทางการผลิตจนกระทั่งขั้นตอนสุดท้าย จึงส่งผลให้กลองที่สำเร็จออกมานั้นมีคุณภาพเสียงที่ดีและมีความประณีตงดงามอย่างเหมาะสม

ข้อเสนอแนะ

ช่างสุวรรณ์ โพธิปิน เป็นช่างผู้เชี่ยวชาญทางด้านกลองท่านหนึ่ง ในปัจจุบันกลองของบ้านช่างสุวรรณ์ได้รับความนิยมจากนักดนตรีไทยเป็นอย่างมาก ทั้งยังมีสายการสืบทอดวิชาช่างมารุ่นบรรพบุรุษและยังมีกลองอีกหลายชนิดที่ยังคงไม่ปรากฏหลักฐานทั้งในด้านกรรมวิธีการสร้างและมูลบทที่เกี่ยวข้อง เช่น กลองแขก ตะโพน กลองสองหน้า เป็นต้น ด้วยเหตุดังกล่าวจึงเหมาะสมและควรค่าแก่การศึกษาเพื่อให้เกิดเป็นองค์ความรู้ด้านงานช่างควบคู่กับดนตรีไทยสืบไป

เอกสารอ้างอิง

ธนิต อยู่โพธิ์. (2500). **เครื่องดนตรีไทย**. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.

ทรัพย์สินทางปัญญา. กรม. (2554). เมืองต้นแบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์. **วารสารทรัพย์สินทางปัญญา**. 7(3), 6.

ประภาศรี ศรีประดิษฐ์. (2545). **ละครเท่งตุ๊กในจังหวัดจันทบุรี** (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

บุญช่วย แสงอนันต์ (ผู้ให้สัมภาษณ์). จตุรงค์ ประสงค์ดี (ผู้สัมภาษณ์). ที่หมู่บ้าน 2521 แขวงฉิมพลี เขตตลิ่งชัน กรุงเทพฯ. เมื่อวันที่ 22 เมษายน 2565.

บุญสร้าง เรืองนนท์ (ผู้ให้สัมภาษณ์). จตุรงค์ ประสงค์ดี (ผู้สัมภาษณ์). ที่วัดชัยพฤกษมาลา ซอย 16 แขวงตลิ่งชัน เขตตลิ่งชัน กรุงเทพฯ. เมื่อวันที่ 11 เมษายน 2565.

พิน เรืองนนท์ (ผู้ให้สัมภาษณ์). จตุรงค์ ประสงค์ดี (ผู้สัมภาษณ์). ที่คณะละครซาตรีครูพูน เรืองนนท์ แขวงวัดโสมนัส เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพฯ. เมื่อวันที่ 12 เมษายน 2565.

สุวรรณ์ โพธิปิน (ผู้ให้สัมภาษณ์). จตุรงค์ ประสงค์ดี (ผู้สัมภาษณ์). ที่หมู่บ้านทำกลอง ตำบลเอกราช อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง. เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2564.

อนุชา บริพันธุ์ (ผู้ให้สัมภาษณ์). จตุรงค์ ประสงค์ดี (ผู้สัมภาษณ์). ที่สำนักการสังคีต กรมศิลปากร แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพฯ. เมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม 2565.

อนันต์ ดุริยพันธุ์ (ผู้ให้สัมภาษณ์). จตุรงค์ ประสงค์ดี (ผู้สัมภาษณ์). ที่วัดบางกระดี่ แขวงแสมดำ เขตบางขุนเทียน กรุงเทพฯ. เมื่อวันที่ 22 เมษายน 2565.